

הגיליון השלישי של "מעבר לרשת" עוסק בשלושה מהנושאים המדוברים ביותר בעולם הערבי בחודשים יוני-אוגוסט 2017. הראשון הוא השיח על אירועי אל-אקצא. סבב האלימות האחרון שם השיב למרכז הבמה את שאלת הדת והלאום במקום, ובהיעדר מנהיגות פלסטינית לגיטימית הבליט את קולו של הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית בזירה הפלסטינית, אגב אדישות לא מפתיעה של הציבור וההנהגות בעולם הערבי. הנושא השני הוא הלחימה בגבול-סוריה לבנון בין חזבאללה וצבא לבנון לבין היתא תחריר א-שאם והמדינה האסלאמית בשני מוקדים שונים, ובשני מבצעים בתוך חודש שההבדלים ביניהם מגלמים את האיזונים הרגישים במארג הפוליטי העדין בלבנון. הנושא השלישי הוא היחס של האוכלוסייה הסונית כלפי איראן והמיליציות השיעיות בעיראק ובסוריה, או ליתר דיוק בחינה ביקורתית של המוסכמה הרווחת והדיכטומית בדבר האיבה הקיימת ביניהם אל מול המציאות הדינמית בשטח.

אירועי אל-אקצא: דת, לאומיות ומגנומטרים

ב-14 ביולי 2017 ארע הפיגוע בשער הסליחה שבכניסה להר הבית, בו נהרגו שני לוחמי משמר הגבול שאבטחו את המקום. בתגובה לפיגוע הוצבו בשערי הר הבית גלאי מתכות (מגנטומטרים, או בנוסח המקוצר "מגנומטרים") במטרה להגביר את הפיקוח והבידוק של הציבור הפוקד את האתר הקדוש, לפני שהוסרו ב-25 ביולי לאחר גל מהומות ומחאה נגד המהלך. עיקרה של סקירה זו, יותר מאשר לגולל את אירועי יולי 2017 בהר הבית, הוא ניתוח השיח הפלסטיני ברשתות החברתיות בעת התרחשותם. שיח זה העלה מספר שאלות ראויות לציון ביחס לסוגיית הר הבית ולסכסוך הישראלי-פלסטיני במובן הרחב.

הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית

הקולות של מעצבי דעת קהל במזרח ירושלים מצביעים על מדיניות שהתגבשה על ידי הפלג הצפוני מאז 2015 ושהובלה על ידי שני הגופיים שהוקמו על ידו, המוראבטון והמוראבטאט. עיקרה הובלת תנועת ההתנגדות (מקאומה) במזרח ירושלים. תכנית הפעולה של התנועה האסלאמית כוללת שלושה אלמנטים מרכזיים: עיצוב תודעה, בעיקר באמצעות קמפיינים ברשת שמתמקדים באל-אקצא; הצמדות לאדמה (צמוד), על ידי הגעה יום יומית של

המוראבטון והמוראבטאט לתפילות בהר הבית, גם אם השערים סגורים; ומחאות אלימות של צעירים ממזרח ירושלים.

ניתן לזהות את ראשיתו של מאמץ זה (באופן גלוי) ביולי-אוגוסט 2015, חודשיים לפני ראש השנה היהודי וחג הקורבן המוסלמי שצוינו בספטמבר. הקמפיין הוויראלי הראשון היה "#ירושלים_לא_תחולק" (#لن_يُقسم), אשר ניסה לרמוז כי בכוונת ישראל לחלק את שעות התפילה בהר הבית בנפרד ליהודים ולמוסלמים - כפי שעשתה במערת המכפלה בחברון. הקמפיין נוהל על ידי פעילי התנועה משכם, ג'נין וטול כרם ברשתות החברתיות, ואחריו החלו במהלך החגים מקבץ של פיגועי דריסה ודקירה שנמשכו לסירוגין כחצי שנה. הדבר הוביל את שר הביטחון דאז, משה יעלון, להוציא אל מחוץ לחוק את המוראבטון והמוראבטאט, ולהעניש את אלו המממנים ומארגנים אותם. במקביל נעצר ראש הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, ראד צלאח.

כמו ב-2015, גם אירועי יולי 2017 נווטו על ידי הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית, בביצוע המוראבטון והמוראבטאט. שני המחבלים שביצעו את הפיגוע בהר הבית הם פעילי התנועה האסלאמית מאום אל-פחם, וגם הקמפיין שהגיע מיד עם הצבת השערים האלקטרוניים בכניסה לאל-אקצא, - "#לא_לשערים_האלקטרוניים" (#البوابات_لا) - הוא פרי מוחם של פעילי המדיה החברתית שלה. בה בעת התקבל גיבוי מלא של חמאס עזה, כאשר מיד לאחר השקת הקמפיין הצטרפה חמאס אף היא ותרמה קמפיין עצמאי משלה בשם "#זעם_למען_אל-אקצא" (#اغضب_للأقصى), שמטרתו הוצאת צעירי מזרח ירושלים לרחובות.

בין 2015 ל-2017 הופקו שני לקחים בהתנהלות התנועה האסלאמית. האחד הוא העברת מרכז הכובד של פעילות המדיה החברתית מהגדה המערבית לירדן וטורקיה. ב-2015 נוהלו הקמפיינים מבתיים של פעילים בגדה המערבית, ואחת התוצאות הייתה גל מעצרים של פעילים אלו על ידי הרשות הפלסטינית וישראל. הפעם העבירה התנועה את הפעילות התקשורתית שלה לעמאן ולאנקרה, מה שהקשה על ישראל לבצע מעצרים, להגביל ולפקח על התכנים המופצים ברשת. הלקח השני הוא "פיגועתחילה". כלומר, הדעה הרווחת בעקבות האירועים היא כי המתווה של פיגוע ורק אחריו מחאות הוכח כיעיל יותר להשגת היעד (הסרת המגנומטרים במקרה זה), מאשר מחאות שרק לאחריהן מגיעים הפיגועים – מה שלא נשא פרי ב-2015.

ברקע לדין, התובנה הבולטת והמשמעותית ביותר מתוך השיח ברשתות החברתיות היא כי התנועה שמצליחה כיום (באופן יחסי ומוגבל) יותר מכל גוף אחר להוציא לפועל פעילות של התנגדות אלימה בקרב החברה הפלסטינית היא הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית מארבעת מוקדיו: בתוך גבולות הקו הירוק, מזרח ירושלים, עמאן ואנקרה. ניתן לומר שאת מקומו של מרואן ברגותי כדמות הפופולארית ביותר בקרב הצעירים הפלסטינים הולך ותופס מנהיג הפלג הצפוני, השיח' ראד צלאח.

שוב השמועות היו מוקדמות מדי: לא מאבק דתי, לא אינתיפאדה שלישית

תופעה נוספת שבלטה, גם בסבב הנוכחי וגם בסבב הקודם, הייתה הרושם המוטעה שנוצר על ידי חלק מגורמי הביטחון והממשל בישראל, בגיבוי אמצעי התקשורת – בין אם במכוון ובין אם כתוצאה מהבנה לקויה של השיח הציבורי הפלסטיני - בשתי סוגיות הכרוכות זו בזו. הראשונה הייתה שאלת המניע למהומות, במסגרתה נטען כי יש ניסיון לגרור את ירושלים למלחמת דת כפועל יוצא של הדתה בציבור הפלסטיני ששולהבה בעקבות ההתרחשויות בהר הבית. השנייה הייתה כי אנו שוב ניצבים בפני אינתיפאדה, פעם שנייה בגלל אל-אקצא ופעם שלישית בסך הכל. הוזה אומר, הצבת המגנומטרים בכניסה להר הבית תוביל, כמו לאחר עלייתו של אריאל שרון לשם בשנת 2000, למחאה ציבורית אלימה ונרחבת.

על אף שחמאס והפלאג הצפוני של התנועה האסלאמית היו מאוד שמחים ומעוניינים בפרוץ אינתיפאדה שלישית בשם הצלת אל-אקצא, השיח הפלסטיני בגדה המערבית, ברצועת עזה ובמזרח ירושלים הצביע על מגמות מעט שונות. אמנם ההקשר הוא דתי בשל המשמעות הדתית של אל-אקצא, וגם הייתה תמיכה רעיונית מוחלטת בקמפינים, במוראבטון ובמורבטאות, אך בשום שלב לא הייתה קריאה עממית רצינית לאינתיפאדה, קל וחומר שלא נרשמה היענות רחבה לצאת לרחובות ולהסלים את האירועים.

יתר על כן, כאשר עלה הדיון על הסרת המגנומטרים מהכניסה להר הבית, ההקשר היה לאומי יותר מאשר דתי, כשהטיעונים המרכזיים עסקו בריבונות הישראלית הר הבית כחלק ממזרח ירושלים. בראיית הציבור הפלסטיני הנוכחות של ישראל בהר הבית היא אינה חוקית מכל בחינה שהיא, וכל ניסיון להוסיף אמצעי ביטחון כאלה ואחרים למסגד אל-אקצא מהווה הפרה של הריבונות. נושא הכבוד הנרמס של הלאום הפלסטיני עלה אף הוא, ורבים ציינו שלא יעלה על הדעת שאנשי ביטחון ישראלים יערכו חיפוש בטחוני על גוף המתפללות והמתפללים באתר. כבוד וריבונות, אם כן, בהקשרם הלאומי, היו שני הנושאים בעלי הנוכחות הבולטת ביותר בקרב מעצבי דעת קהל צעירים פלסטינים, יותר מההיבט הדתי גרידא.

עדות לכך היא בניסיון חמאס להעניק צביון דתי למאבק ולהעביר מסר לפיו ישראל מנסה "לייחד" את אל-אקצא. הקריקטורות והכרזות שעוצבו למטרה זו הללו לא צלחו ולא זכו לתהודה ברשת, לעומת מסרים שקשורים במאבק הלאומי.

הכישלונות החוזרים להצית סבב לחימה נרחב בגדה המערבית נובעים מחוסר בהנהגה פלסטינית לגיטימית, מעייפות ציבורית ומהיעדר יכולת ארגונית. אין בעת הנוכחית נכונות ציבורית לצאת לרחובות ולאיים באינתיפאדה עממית. אולם, חשוב לא להתאהב בהנחת העבודה הזו. התחושות הקשות והתנאים האובייקטיביים בסכסוך הישראלי-פלסטיני שלא

השתנו ויכולים בכל רגע להצית שרפה לא צפויה. כל שדרוש הוא גפרור שייזרק במקום ובזמן הנכונים.

אשליית הסולידריות הערבית

מאז אירועי "האביב הערבי" (יש שיאמרו שעוד לפני כן), ישראל והסכסוך הישראלי-פלסטיני איבדו את הערך השימושי שלהם עבור מדינות ערב, על מנהיגיהם והציבור. הטלטלות הפנימיות והאזרחיות העלו שאלות קריטיות עבור העולם הערבי והמוסלמי שדחקו לשוליים את הסכסוך. כמו במבצע צוק איתן וב"אינתיפאדת הסכינים", כך גם הסבב הנוכחי באל-אקצא לא עורר את הרחוב הערבי. זה נמנע מלעסוק בסוגיה, ובוודאי שלא יצא להפגין ברחובות בהיקפים המוכרים מעידן טרומ-2011.

על כן, אין ממש בציפיות משני צדי המטבע: לא שהעולם הערבי יפעיל על ישראל לחץ או ש"הרחוב הערבי" יפעיל לחץ על ההנהגה הערבית להתערב, ולא שהעולם הערבי יפעיל לחץ על הפלסטינים או לחילופין על ארצות הברית או אירופה. ציפייה זו מעולם לא עמדה במבחן המציאות, ובפרט לא במציאות האזרחית הקיימת. ייתכן והדבר ישתנה בעתיד, אך נכון להיום הסכסוך הישראלי-פלסטיני אינו במוקד תשומת הלב של הציבור וההנהגה הערבית.

היטיב לבטא מסר זה אחד ממעצבי דעת הקהל הבולטים במצרים: "נשיא מצרים, א-סיסי חונך בסיס צבאי. הסעודים עוסקים בסכסוך הנמשך עם קטאר. נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ עסוק בציוצים בטוויטר ומאשים הניו-יורק טיימס שחיבלו בחיסול מנהיג דאע"ש אל-בגדאדי. מזכ"ל חזבאללה, נצראללה, רודף אחרי השדים של עצמו בערסאל. ורק בתקשורת הישראלית עוסקים באובססיות בסוגיית המגנומטרים".

המערכה על גבול סוריה-לבנון: הקרב על ערסאל ו"שחר ההרים"

בחודשים יולי-אוגוסט ניהלו חזבאללה וצבא לבנון, בתיאום עם צבא סוריה, שני מבצעים נרחבים בגבול סוריה-לבנון, "מבצע ערסאל", סמוך לעיירה בצפון מזרח לבנון, ומבצע "שחר ההרים" ברס אל-קלמון. מטרת העל הייתה "ניקוי" הגבול מארגונים חמושים, בראשם היאת תחריר א-שאם (חזית א-נוסרה לשעבר) והמדינה האסלאמית (דאע"ש). שני המבצעים הסתיימו בהכרעה מוחלטת לטובת חזבאללה וצבא לבנון ובהסכם הפסקת אש שכולל את פינוי הלוחמים ובני משפחותיהם לאדליב ודיר א-זור בסוריה, ולחילופי שבויים והשבת גופות חיילים לבנונים למדינתם.

הקרב על ערסאל: "אם תשובו אל דרך פשעיכם, נשוב לייסר אתכם"

הציטוט בכותרת לקוח מסורה 17, פסוק 8 בקוראן, וזה השם שחזבאללה נתן לפעולה בערסאל. האזור המדובר מצוי בצפון מזרח לבנון בקרבת הגבול הסורי והפך מאז 2013

למוקד פעילות של ארגונים סלפיים-ג'האדיים ופליטים סורים. לאחר חודשים של ניסיונות שכנוע כושלים מצד חזבאללה שהופנו ללוחמי היאת תחריר א-שאם לעזוב את לבנון מרצון ולשוב לאדליב, החל הארגון השיעי ב-19 ביולי במבצע נרחב להכרעת מתנגדיו. המבצע נמשך עד ה-27 ביולי והסתיים בניצחון מוחלט של חזבאללה, אשר ניהלה את המתקפה ונעזרה בצבא לבנון שנותר לאבטח מאחור בעמדת הגנה. בסוף המבצע הודיע מזכ"ל חזבאללה, חסן נצראללה, על הסכם כניעה והפסקת אש שבמסגרתו מגורשים כל אנשי היאת תחריר א-שאם ומשפחותיהם מערסאל (כ-7,000 איש) לאדליב שתחת שליטת המורדים בסוריה, ובתמורה ישוחררו ארבעה לוחמי חזבאללה שנפלו בשבי ומוחזקים בידיהם בחיים.

הסממן הראשון שמאוד בלט במהלך המבצע היה דממת אלחוט כמעט מוחלטת מצד הפוליטיקאים, אך יותר מכך השיח הציבורי לא התמקד בקרבות. כלומר, "שקט, יורים!" עדיין תקף בלבנון כשחזבאללה או הצבא מנהלים מערכה צבאית. הקולות הביקורתיים שכן נשמעו הגיעו בעיקר מצד פוליטיקאים ומעצבי דעת קהל סונים, ומעט נוצרים, ובאופן צפוי בכלל לא מכיוונו של הציבור השיעי. האחרון, מלבד תמיכתו בחזבאללה, שמח "להיפטר" מנוכחותם המכבידה של הלוחמים והפליטים הסורים בערסאל ובראס בעלבק. סילוקם צפוי להקל על האוכלוסייה השיעית באזורים אלו.

עם השלמת המבצע בערסאל החלו להימתח ברשת ביקורת נוקבת כלפי חזבאללה, תוך הטחת שלוש טענות מרכזיות. הראשונה סובבת את סילוק "המורדים" הסורים. בקרב הציבור הסוני בלבנון קיימת הבחנה ברורה בין המורדים הסורים לבין המדינה האסלאמית. הראשונים מזוהים כסורים מקומיים שלוחמים למען מולדתם, בין אם מזוהים עם היאת תחריר א-שאם הסלפי-ג'האדי ובין אם מזוהים עם גופים כמו הצבא הסורי החופשי. לכן הם מכונים על ידם "מורדים", "חמושים" או ברוב המקרים "לוחמים". האחרונים, מנגד, מכונים טרוריסטים. מתוך תפיסה זו סונים בלבנון מחו בפני חזבאללה מדוע אלפי לוחמים סורים לאדליב עוד בטרם הסתיימה מלחמת האזרחים, כאשר עדיין לא ידוע מה יעלה בגורלם ואם אכן בטוח עבורם לשוב לסוריה (בה אסד שולט). חשוב לזכור כי חזבאללה כבר ערך מבצע צבאי בערסאל ב-2014, אז גירשה את החשודים בפעילות טרור חזרה לסוריה. אלו שנשארו שם עם משפחותיהם הם ברובם לוחמים שנפצעו או שהפסיקו לקחת חלק בלחימה מסיבות אחרות. על רקע זה, לא היה ברור מדוע דווקא כעת בחר חזבאללה לסלקם.

הטענה השנייה נשמעה מפי הנוצרים על הפגיעה במימון צבא לבנון, ובעקיפין על מעמדם וכוחם הפוליטי של הנוצרים בלבנון על רקע תפקידו המרכזי של חזבאללה בהגנה על המדינה. בזמן המבצע הגיע ראש ממשלת לבנון, סעד אל-ח'רירי, לפגישה בבית הלבן עם נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ (25 ביולי) וביקש להגדיל את הסיוע הצבאי למדינתו. המסר האמריקאי היה ברור: אם חזבאללה ממשיך לנהל את המבצעים והצבא משחק תפקיד

משני לו, לא יועברו כספי הסיוע. צבא לבנון שוב הצטייר ככלי בידי חזבאללה, והמדיניות האמריקאית הייתה לעוד מסמר שננעץ בארון הקבורה של האליטה הנוצרית (שרמטכ"ל הצבא מגיע מקרבה באופן מסורתי).

הביקורת הקשה ביותר נשמעה מפי פוליטיקאים ומעצבי דעת קהל נוצרים, שיצאו חוצץ נגד העיוות שנוצר וטענו כי מי שאמור לנהל את המבצעים ולהגן על כלל האזרחים (כולל על חזבאללה) הוא צבא לבנון, ולא חזבאללה. פגיעתם של הנוצרים הייתה כפולה. פעם אחת פגיעה באגו ובדימוי העצמי - האמנם הצבא הלבנוני (על אף שמראשיתו יועד למשימות ביטחון פנים יותר מאשר לעימותים צבאיים) אינו מסוגל לטהר אפילו אזור מתוחם של כ-100 קמ"ר בשטח המדינה? מדוע על חזבאללה מוטלת המשימה? פעם שנייה, פגיעה בסיוע הצבאי היא פגיעה ישירה בכוחם הפוליטי של הנוצרים ושל אחד משני המוסדות החשובים בראשם הם עומדים, יחד עם ארמון הנשיאות. המשוואה מאוד ברורה בעיניים נוצריות: פחות סיוע צבאי מצד ארצות הברית ואירופה, משמע פחות השפעה וכוח פוליטי בביירות.

הטענה השלישית קשורה בחומר הנפץ הפוליטי-עדתי, וליתר דיוק בשאלה האם דמם של לוחמי חזבאללה יקר יותר מדמם של חיילי צבא לבנון? עם חשיפת הסכם הכניעה של היאת תחריר א-שאם לחזבאללה התחוויר שעתידים להשתחרר אך ורק ארבעת השבויים של חזבאללה שנפלו חיים בשבי במהלך קרבות בסוריה. לא היה שום אזכור לתשעת חיילי צבא לבנון שנעדרים מאז 2014, ועלו טענות קשות כלפי חזבאללה שלא דאג להכלילם בהסכם. חזבאללה בחר, במקום להתכתש עם היריבים הפוליטיים, להפנים את הביקורת שהוטחה בפניו ולהסיק מסקנות. הארגון הבין היטב כי את החלק השני של המבצע, הפעם בצד הסורי של הגבול מול מובלעת המדינה האסלאמית, ומול לא יותר מ-400 לוחמים, יהיה עליו להעניק כ"שי" לשותפיו הפוליטיים בפרלמנט - הנוצרים - ולצבא לבנון.

הפיצוי: "שחר ההרים"

מסך אחד ירד והשני עלה. מבצע ערסאל הסתיים ומבצע "שחר ההרים" החל. חזבאללה לקח צעד אחורה למראית עין, ואת נאומו של נצראללה החליף נאומו של רמטכ"ל צבא לבנון גו'זף עון. את דבריו ב-19 באוגוסט פתח במילים הבאות: "בשם לבנון, אנשי הצבא החטופים, דמם של השהידים הצדיקים וגיבורי הצבא הלבנוני הדגול - המבצע "שחר ההרים" (פג'ר אל-ג'ורוד) בהרי ראס בעלבק ואל-קאע יוצא לדרך". את קדמת הבמה תפס הצבא ואילו חזבאללה וצבא סוריה ירדו לעמדת הגנה ושמרו על אזור אל-קלמון המערבי בצד הסורי מפני בריחה של לוחמי המדינה האסלאמית מתוך המובלעת. בצבא הלבנוני הבהירו כי מדוברים במבצעים נפרדים וכי אין תיאום בין הצבאות. הלקח נלמד.

המבצע המוצלח והכנעתם של כ-400 לוחמים נמשך כשבוע, כשבסופו שוב נחתם הסכם הפסקת אש. את המשא ומתן ניהל מפקד הביטחון הכללי, הגנרל עבאס אברהים, ובמסגרתו התחייבה לבנון (ובפועל חזבאללה) להעביר את לוחמי המדינה האסלאמית ומשפחותיהם לאזור אל-בוכמאל (מדרום מזרח לדיר א-זור), סמוך למעבר הגבול בין סוריה לעיראק בקרבת הפרת. בתמורה, בשלב הראשון נחשף מקום קבורתם של תשע גופות חיילי צבא לבנון שנפלו בקרבות בהרי אל-קלמון באוגוסט 2014. בשלב השני נמסרה גופתו של לוחם משמרות המהפכה האיראניים ועוד שתי גופות של לוחמי חזבאללה.

הפעילות של צבא לבנון קיבלה רוח גבית מבעלי הברית של לבנון במערב. במהלך המבצע עבדו פעילי הרשתות החברתיות של שגרירות ארצות הברית בביירות ומפקדת נאט"ו שעות נוספות. המסרים כללו קריאות עידוד לצבא לבנון, מהולות בשמחה על כך שזה מכה את הטרוריסטים של המדינה האסלאמית; דרבון בכל שלבי המבצע לא להרפות (המבצע נמשך שבעה ימים); ציור פעולותיו של הצבא כהגנה חיונית על ביטחונה של לבנון מפני איומים חיצוניים; וגאווה של ארצות הברית על תמיכתה בצבא לבנון, כמגן היחידי של לבנון וכשותף במלחמתם המשותפת נגד המדינה האסלאמית.

מעמודי המסרים של צבא לבנון עלו שני מסרים עיקריים. הראשון הוא שצבא לבנון הכריע את הטרור. מסר זה נפל כפרי בשל בידי הפעילים ברשת, שהתלוצצו וטענו כי כמובן שרק צבא לבנון, מכל הצבאות בעולם, הוא היחיד שהצליח לנצח את הטרור. המסר השני מפי הצבא הוא היעדר התיאום עם פעולת חזבאללה - כולם למען אחד וכל אחד בנפרד. הצבא חזר והדגיש כי פעילות חזבאללה באל-קלמון ופעילות הצבא הלבנוני בראס בעלבק ואל-קאע לא מתואמות. אמינותו של מסר זה נסדקה כאשר חסן נצראללה, בנאווה החמישי בחודש אוגוסט, הבהיר כי יש תיאום מלא עם צבא לבנון וכי מטרתם המשותפת להגן על לבנון.

המבצע הסתיים כשבוע לאחר שהחל עם נאום נוסף של נצראללה, שישי במספר, בו הודיע שהמבצע המפואר הושלם, שישראל מתאבלת על יתומיה (בכוונתו ללוחמי המדינה האסלאמית) וכי לבנון חוגגת את "השחרור השני" ("השחרור הראשון" הושג במאי 2000 עם נסיגת צה"ל מרצועת הביטחון בדרום לבנון).

גם במהלך המבצע השני השיח הביקורתי ברשתות החברתיות בלבנון נדם, אך עם ההכרזה על הניצחון שב בכל כוחו. חלקים בציבור העבירו ביקורת קשה על הפוליטיקאים וכינו את שתיקתם במהלך המבצעים "שתיקת הכבשים". אחרים בחרו ללעוג למיצג השווא וטענו כי הציבור בלבנון יודע היטב מי מנהל את המבצעים הצבאיים. לדבריהם, ההצגה הזו (קרי הצבת צבא לבנון בחזית הקרבות) מיועדת בעיקר לקהל חיצוני ולמממנים העיקרי של צבא לבנון, ארצות הברית ומדינות אירופה. היו גם מבקרים בוטים יותר. שרה אסאף, פעילה

פוליטית מביירות, מוסלמית סונית, סיכמה את המשוואה שנוצרה בעקבות ההסכמים: שבויי חזבאללה חזרו בחיים, שבויי הצבא חזרו מתים והטרוריסטים שוחררו בשלום.

את השיח הפוליטי ניתן היה לחלק, כמו תמיד בלבנון, לשלוש קבוצות גדולות: סונים, נוצרים ושיעים (קולם של הדרוזים לא נשמע כמעט בכלל בהקשר הזה). לפוליטיקאים הסונים חשוב היה להדגיש את מרכזיותה של המדינה ומנגנוניה בשמירה על כל אזרחי לבנון, וכי יש למדינה ולצבא שלה את היכולת להגן על כל אזרחיה. הפוליטיקאים הנוצרים הדגישו את מרכזיותו של הצבא במאבק בטרור, יותר מכל גוף אחר. הנוצרים התנגדו בתוקף לפוסטרים שהפיצו פעילי חזבאללה ברשת, בהם ראו חייל שחציו עוטה מדי צבא ובחציו השני לבוש במדי חזבאללה.

השיח ההסברתי של תומכי חזבאללה התנהל בשתי רמות. ברמה התועמלנית הופצו כרזות וחוברו שירי הלל לחסן נצראללה, כפי שקרה במקרים דומים בעבר. אולם ברמת המסרים העמוקים יותר, שכרוכים שאיזון העדין מול הצבא ושאר העדות, חל שינוי בין שני המבצעים. במהלך המבצע בערסאל ניתן היה לראות בכל הפוסטרים שהפיץ הארגון את דגל חזבאללה בקדמת התמונה, כשהדגלים של לבנון וסוריה מאחוריו. במבצע השני שונו המסרים בהתאם לקו אותו נקט חזבאללה, והופצו כרזות בהן שלושת הדגלים בקו אחד.

לסיכום, השיח ברשתות החברתיות מצביע על המורכבות והמתח הפנימי בהם שרוי חזבאללה, עת נקודת החוזק שלו היא גם נקודת החולשה שלו. מצד אחד עליו לשדר ביטחון ולהצדיק בפני הציבור השיעי את הלגיטימציה שלו כנושא דגל ההתנגדות. על כן שש הופעות טלוויזיוניות של נצראללה בחודש אחד. הוא הראשון שמכריז על תחילתם של מבצעים, על מטרותיהם ועל סיומם (לפני ראש הממשלה או הרמטכ"ל), מצד שני, מבחינה פוליטית מול מוסדות המדינה נמצא הארגון במציאות עליו להקרין נאמנות ושותפות למדינה לפני כל דבר אחר, לאפשר לצבא ולפרלמנט לקחת אחריות ולהוכיח יכולת ביצועית. כאשר הוא משרת את יעדי ההתנגדות הארגון ניצב בחזית, ואילו כשהוא משרת את המדינה עליו לעבור לעמדה עורפית ומגננתית. עדות טובה לכך היא בשינוי מיקומי הדגלים בכרזות בין שני המבצעים, כהשתקפות להלך הרוח הציבורי בלבנון ולרצון של חזבאללה לא לאתגר את המערכת המדינתית הלבנונית כלפי חוץ.

התחום האפור במאבק הסוני-שיעי

בשנים האחרונות נהוג לתפוס את המאבק הסוני-שיעי כלב ליבו של מארג הסכסוכים האזוריים, ובפרט בעיראק ובסוריה. עליית המדינה האסלאמית והיריבות בין איראן ובעלות בריתה לבין ערב הסעודית ושותפותיה על הגמוניה אזורית צבע את המזרח התיכון בצבעיו

של סכסוך זה. ישראל בתורה מקדמת את ההפרדה הדיכוטומית הזו, כחלק מתפיסת עולם לפיה איראן היא השטן, והציר השיעי המנוהל על ידי טהראן ובאמצעות אסד, חזבאללה ומיליציות השיעיות הוא הסכנה הגדולה ביותר - עבור ישראל בפרט ועבור האזור והעולם בכלל (על פי דברי ראש הממשלה נתניהו בביקורו האחרון ברוסיה).

הטענה של ראש ממשלת ישראל היא שלקביעה זו יש תמיכה גם בעולם הערבי הסוני. הוא צודק, אך באופן חלקי. אכן יש תמיכה לגישה זו בעיקר בקרב המנהיגות הסונית במפרץ הפרסי. עם זאת, השיח הציבורי הערבי כיום לא רואה באיראן את סכנה העיקרית עבורם. רוב רובו של הציבור הערבי (שמשמיע קולו) רואה לפני הכל בהנהגות ובמערכות השלטוניות את סכנה המרכזית עבורם, במקום השני בעיות כלכליות ואבטלה ובמקום השלישי האסלאם הרדיקלי. עבור האוכלוסייה הערבית הסונית איראן היא איום משני ביחס לסוגיות הללו.

אחד הביטויים למאבק הסוני-שיעי הוא ההנחה כי אוכלוסיות סוניות בעיראק ובסוריה מעדיפות להישלט בידי גורם אכזר ונוקשה כמו המדינה האסלאמית הסונית, העיקר לא לחיות תחת שלטון שיעי אולם בפועל, המציאות פחות מוחלטת. חלקים לא מבוטלים מאוכלוסיות סוניות בעיראק ובסוריה, שחיות בצל הלחימה של כוחות שיעיים, כלל לא מפגינות שנאה עזה נגד המעורבות של איראן ושלוחיה לטענתם, השיח העין כלפי המיליציות והשנאה כלפיהן בתוך עיראק וסוריה הם תוצאה של תעמולה מכוונת ושקרית ("פייק ניוז") המגיעה מערב הסעודית, כוויית, איחוד האמירויות ואפילו מקטאר (לפני החרם עליה). מתוך השיח ברשתות החברתיות בסוריה ובעיראק עולה כי תשומת הלב שם מופנית לשחיתות ולתחלואות המערכת הפוליטית, לבעיות הכלכליות ולאבטלה. גם בלבנון, בה פועל חיזבאללה בהכוונה איראנית, השיח הציבורי מתמקד בעיקרו בפוליטיקה ובשחיתות השלטונית, בפיצול החברתי-עדתי הפנימי ובבעיות הכלכליות. סוגיית איראן, גם במקרה הזה, לא מצליחה לעניין את רוב הציבור הצעיר הלא-שיעי בלבנון כמו שנדמה.

דווקא ההתחזקות השיעית גוררת קורת רוח מסוימת, בעיקר בעיראק, כי היא מסמלת תקווה שמלחמות האזרחים מתקרבות לקיצן אחרי שהחריבו את המדינות וקטלו את תושביהן. יש טענה כי הסונים במדינה שונאים את חשד אל-שעבי, בפרט בשל העובדה שהיה להם תפקיד מרכזי בשחרור מוסול ותל-עפר. יש בכך אמת וייתכן שזה יגבה מהם מחיר גבוה בעתיד, אבל לפחות כיום לא ניכרת שנאה כלפיהם ברשת בהקשר זה. זאת ועוד, אפילו תמונות של מפקד כוח קודס, קאסם סולימאני האיראני, שמפקח ומכווין את הקרבות, לא מעוררות זעם. רוב הכעס מופנה לבגדאד ולא לטהראן.

אחד ההסברים המופיעים ברשת לגישה הסלחנית כלפי השיעים נעוץ בכך שהיחס של האיראנים והמיליציות השיעיות לאוכלוסייה הסונית טוב לאין שיעור מהיחס לו הם זוכים מהמנהיגים הסונים או לחילופין מקבוצות המורדים הסוניות. המיליציות השיעיות מתנהלות

כמעט ללא חיכוך יום יומי עם האוכלוסיות המקומיות, ובניגוד לארגונים כמו המדינה האסלאמית או היאת תחריר א-שאם, אשר פוגעים במרקם החיים ומאלצים את האוכלוסייה לשנות את אורח חייהם האישי, הן לא מתערבות בענייני דיומא של האוכלוסיות הסוניות במדינות הערביות בהן הן פועלות. עיראקים וסורים סונים טוענים שהמיליציות השיעיות אף הגבירו את תחושת הביטחון האישי בשל יכולות שיטור גבוהות במקומות בהם המדינה לא נתנה מענה הולם לבעיות כמו גניבות, אונס ופשעה מסוגים נוספים. זאת בניגוד לארגונים הסונים האסלאמיסטים שאנשיהם אונסים, גונבים ומחבלים ברכוש פרטי. לפי טענה זו בחלק מהאזורים בהם נמצאות המיליציות השיעיות ירדו אחוזי הפשיעה.

איומים מצד ישראל או ערב הסעודית בתקיפות כאלה ואחרות של הגורמים בציר השיעי לא משנים או משפיעים יתר על המידה על השיח, שכעת נע בין ניטרליות לאהדה כלפי המיליציות השיעיות, כפי שמשתקף ברשתות החברתיות. יתכן ובעתיד תמונה זו תשתנה ובעקבותיה גם השיח הציבורי הפנימי. אך מכיוון שאין זה המצב כיום, הרי שניסיונות עיצוב התודעה מצד ישראל ומדינות המפרץ להפוך את איראן והמיליציות השיעיות לאויב העיקרי ייכשלו כישלון נחרץ כל עוד המנהיגים הערבים והארגונים הסונים נתפסים בראיית הציבור הסוני כרעים ומושחתים יותר.